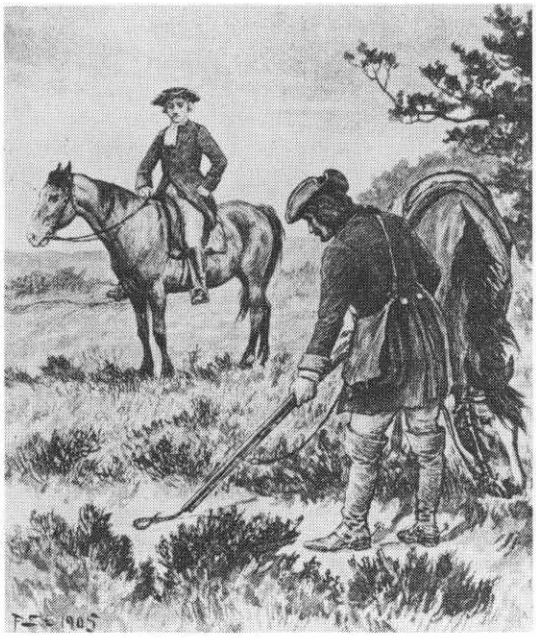

Man kan afværge trolddommen i en forhekset bøsse ved at lokke en hugorm ind i bøssens løb og derpå skyde den ud. Illustration af Poul Steffensen til St. St. Blichers fortælling »Røverstuen«.

lettet af en hugorm (14). Så sent som 1909 skal være gravet hugorme ned for at sikre en god afgrøde (15). Man kunne også lade hugormen løbe ind i et hul boret i staldens tømmer og lukke hullet med en træprop (16), hænge hugormen op i stalden eller mure den tørret og pulveriseret ind over stalddøren (17).
Sml. snog s. 332.
At blive skudfri (usårlig): Man hugger hovedet af en hugorm, kommer en ært ind i hovedet og begraver dette. Når ærten er vokset op og bærer modne ærter skal man altid have en af disse på sig eller i munden, så er man skudfri og kan ryste kuglerne ud af støvlerne (18).
Var en bøsse blevet forhekset så den sjældent eller aldrig ramte, kunne man lade en hugorm krybe ind i bøssen og fyre den af med den som forladning (livsfarligt for skytten!). »Er din bøsse forgjort, da lad den med løst krudt, se til at få en levende hugorm og lad ham krybe i bøssen og skyd ham i luften straks ud; siden skyder den sikkert« (19).
»Jeg har set en jæger skyde en hugorm ud af sin bøsse, da han troede den var forgjort. Han havde haft uheld den dag og skød dårligt. Han stoppede den ned med ladestokken ... derefter skød han den ud mod en sten lige til det smadrede« (Ovstrup; 20).

Afværge-trolddommen praktiseres af Niels Skytte i St. St. Blichers novelle Røverstuen (1827) (21). Gjorde man det med en ny bøsse gav den altid sikkert skud (22). En statsskovfoged i Rebild brugte o. 1880 metoden når han skød forkert; »han troede, at bøssen var forgjort, og hvis det var den tid på året, hvor der fandtes hugorme, lod han en krybe ind i løbet og skød den ud; når han var ude og havde sin bøsse med og fandt en hugorm skulle han altid have den i bøssen og skyde den af, det skulle rense bøssen« (23).

LITTERATUR: (1) *275* 103; (2) Annaler f. nord. Oldkyndighed og Historie 1848,342,348 og 1889, 317ff; (3) *517* 41; (4) *464* 6,356 (1785); *464g* 6.2, 228; (5) *436* 193; (6) *160* 1906/23: 3102; (7) *464f* 3,17f; (8) *296g* 2,24; (9) *816* 4,1936,92 jf. *296g* 2, 90; (10) *296g* 2,23f,26; (11) *464f* 1,82 sml. 212, 226; *436* 193; *464g* 6.2,482; *296g* 2,24,27,31; *296f* 149; *874g* 96; (12) *464g* 6.2,482; (13) *785b* 45; (14) *464g* 6.2,482; *794* 6,224; *793* nr. 5,1964,6f; (15) *160* 1906/23: 294; (16) *160* 1904/27: 2681 (1881); (17) *464f* 1.2,113; *160* 1936/1: 2592; (18) *464* 4, 1879,402f; (19) *534* 13; sml. *581* 229f; (20) *464f* 5,48; (21) *69d* 5,10; (22) *688* 104 (SSlesv. opt. 1943); (23) *160* 1906/23: 1534 (1941).

ELSKOVSMIDDEL
Drysses et brændt og pulveriseret hugormeskind i vand og man vasker sit ansigt og hænderne med det, vil alle være ven med én (1).
Bærer man et pulveriseret hugormeskind på sig kan man gøre ni mesterlige kunster; bl.a. bliver man elsket af alle, frygtet af alle fjender og kan læge sår. Med pulveret under tungen kan man ikke overgås i lærdom, lagt i skoene vinder man alle sager, på hovedet gør det synsk, syet i en mands tøj er han sin kæreste tro (2).
Med en hugormeham på sig blev man afholdt af alle og kunne få enhver pige til kæreste (VJylland; 3).
Når en mand havde forelsket sig i en kvinde og hun ikke ville vide af ham, behøvede han blot at lægge hugormens brod (tunge) under sin tunge og give hende et kys, så elskede hun ham straks (4); »visse karle tager hugormetunger i munden og kysser en pige for at hun skal løbe efter dem« (5).
Hvis en karl før Valborgsdag 30/4 kysser en pige og har en hugormebrod i munden, »da skal samme mø fatte elskov til ham«, men bliver de gift vil de hade hinanden (jysk cyprianus; 6).
»En karl i Ejstrup var syg efter min kone og forsøgte midlet, men fik ikke held til at komme hende nær, da hun ikke ville vide af ham« (7).
For at vinde en pige, som ikke kunne lide ham,

inviterede en karl nogle unge mennesker til gilde og blandt dem selvfølgelig pigen han havde kig på. Han sørgede for, at de kom til at lege panteleg, og havde aftalt med en eller flere i selskabet, at de bestemte han skulle kysse netop hende for at indløse et pant. Idet han gjorde det skubbede han hugormens tunge over i hendes mund. »Og lige meget om han og pigen før var de værste fjender, fra det øjeblik hugormetungen gled af hans mund og ind i pigens ville hun have karlen til mand, og ingen mennesker kunne hverken tigge eller true hende til at holde sig fra ham«.
Den kloge Sander i Lønborg blev opsøgt af forældre, som klagede deres nød: datteren ville med vold og magt have den eller den, som hun før knap kunne tåle at se. Så sagde Sander: Det er da godt, der ikke er gift i en hugormetunge, for så var din datter død. Men det er en kærlighedsgift, som har gjort, at de to nu ikke kan leve uden at de bliver gift med hinanden (8).
Hugormens brod kunne også stikkes i et æble; man tog selv den første bid af æblet og pigen man ville gøre følgagtig skulle tage det andet bid (9).

LITTERATUR: (1) *296g* 2,59; (2) *296g* 1,55 og 2,80; (3) *436* 76f; (4) *761* 4,1873-73,242 sml. *464* 4,1879,401 og 6,140; (5) *464g* 6.2,249 sml. *296f* 136; *296g* 2,207,178; (6) *436* 76; (7) *160* 1906/23: 1726; (8) *160* 1906/23: 2575 (1920); (9) *464g* 6.2, 249.

LÆGEMIDLER

Hvor håret falder af gnides med asken af brændt hugormeham blandet i olie (begyndelsen af 1400-t; 1). En hugorm uden hoved og hale brændes, asken indgives for spedalskhed (1533; 2).
Klog kone i Rold lod to børn med udslæt spise hugormekød (3).
Pulveriseret ham blandet med tran blev i SSlesvig lagt på bullenskab (4). Hammen er god til at stille blod med (5). Halen af hugorm dræbt idet de parrer sig brændes til aske, som virker sårlægende (6). Asken af hugorm eller dens ham drysset i gamle sår læger dem inden tre dage (7), »i løbet af et døgn« (8).
En hugorm slået ihjel og flået før Valborgsdag 30/4 er en kraftig modgift, et pulver af den læger hugormens bid og edder i fingrene (9); efter hugormebid indtages knuste tudser og hugorme opslemmet i sødmælk (Oksenvad hede 1792; 10). Bid af gal hund gnides med fedtet fra hugormesuppe (o. 1730; 10a).
Den pulveriserede krop var god for gigt og »kan fås i kapsler på apoteket« (11). En flået hugorm blev 1938 på Vardeegnen spist mod gigt (12).

Et vinafkog af hammen holdt i munden stiller tandsmerter (1600-t; 13), lagt under hovedpuden hjalp eller værnede den mod hovedpine (jyske hedeegne; 14); for »morsot« spises hammen på smørrebrød (1785; 15). Den kloge Ann Trøglborgs middel for blegsot skal have indeholdt bl.a. hugormekød (16). Et knust hugormehoved indgives mod koldfeber = malaria (17).

En hugorm fanget 1902 i Villestrup skov blev solgt til en kone, som erklærede, at den båret på brystet var et ufejlbarligt middel mod astma (18). En kone i VJylland spiste tørret og pulveriseret hugorm for at blive meget gammel (19).
Kvinder, som havde svært ved at føde, kunne gå med en afkastet hugorme- eller snogeham om halsen for at lette nedkomsten.
Da en kone i Gammelager ved Vildbjerg lå i barselseng og fødslen var vanskelig sagde en af de tilstedeværende kvinder, at man skulle fremskaffe en hugorms ham til at hænge om halsen på den

Vikingekongen Regnar Lodbrog møder døden i ormegården, som hans fjender har kastet ham ned i. Tegning af Louis Moe i A. Fabricius: Danmarks Historie, 1915.

fødende; fødslen ville da ske så let som når hugormen gnider sin ham af sig. Det gjorde man, og »nu gik fødslen så let, at barnet nær var faldet på gulvet – konen sad nemlig på en stol« (20). »Dersom de kan finde en hugorm eller snog, som har en levende mus i sin mund, da tving ham fra den, så kan du lægge din hånd på det, som er i fødselsnød, og det bliver forløst« (1785; 21).
Mod drikfældighed indtages brændevin, hvori en rødbroget hugorm har løbet sig til døde (22).

En dreng, som fik et stykke stegt hugorm, sagde det smagte omtrent som tørret ål; iflg. en gammel kone ville der gå ligeså mange år før han fik betændelse i et sår som det antal led af hugormen han spiste (23).
Når man spiste hugormekød mod sygdom skulle det ske stiltiende, ellers virkede det ikke. På en gård i Rold havde to småpiger ligget syge og efter en klog kones råd fået hugormekød på deres mellemmad. Nogen tid efter kom kun den ene i skole; hun blev spurgt, hvorfor søsteren ikke blev rask, og svarede: Nej, for hun snakkede mens hun spiste det (24).

En mand i Ejerslev på Mors samlede i 1860-70'erne hugorme til salg på apoteket (25); i marts måned kunne man sælge dem til Herning apotek for en mark stykket (26). Fik man medicin fra apoteket og der på flaskens etiket eller på æsken var afbildet en slange med vinger (æskulapslangen), troede man at medicinen var tilberedt af en slangekonge; uden vinger bestod lægemidlet af almindelige slanger og var derfor ikke så effektivt (27).
Det er godt mod mange sygdomme at gå med hammen eller skindet af en hugorm i lommen (28); et hugormeskind i en skuffe værnede familien mod sygdom (Ovtrup ved Løgstør; 29).

Et forfangent husdyr fik en speget, ituskåret hugorm (30); dens krop er god mod edder og eddervold (trommesyge, kolik) (31). For kvægets miltbrandemfysem indgives et stykke af en tørret hugorm og sødmælk (1700-t; 32). Hugorm nævnes blandt råd for koens nældefeber (33). Scabies vaskes med vand hvori blev kogt en hugorm, og dyret skal drikke afkoget (34). Hvis en ko ikke blev drægtig fik den stoppet en hugorm i halsen efter løbningen (34). Mod kalkekastning gav man pulveriseret hugormeham udrørt i vand (Angel; 35); se også s. 349.
Når kælvekoen fik et hugormeskind ind »eller i hvert fald ni led« ville fosteret vende sig rigtigt i koen (36), og kunne den ikke udstøde efterbyrden skulle den i SSlesvig have et pulveriseret hugormeskind (37).
Fik kalven straks efter fødslen ni led af en hugorm fanget før 1. maj og mælk fra fire patter var den værnet mod forhekselse, »men alt skal være uden snak« (ske stiltiende) (38).

LITTERATUR: (1) *8* 83; (2) *673* 82a; (3) *296f* 136; (4) *837* 15,1938-39,132f (Satrup s.); (5) *436c* 83 (Køng VFyn); (6) *74* 204; (7) *197* 31; *296g* 2,69; (8) *296g* 2,111; (9) *464* 4,1879,394; (10) *837* 12, 1935-36,241; (10a) Rokkedrejerbogen 1972,69; (11) *464g* 4,591; (12) *157* 10/8 1938; (13) *74* 96; (14) *160* 1906/23: 1172 (1908),1514 (1908); (15) *464* 6,355; (16) *437* 1,64,69; (17) *464p* 149; (18) *326* nr. 118,1902; (19) *151* 5,241; (20) *215* 137; (21) *464* 6,376; (22) *464p* 121; (23) *464* 6,1883, 188; (24) *464g* 2,209; (25) *777c* 2,101; (26) *296e* 3,171; (27) *464g* 2,206; (28) *794* 5,1887,109 (V-Jyll.); *202c* 2,57 (Horns h.); (29) *160* 1906/23: 1609; (30) *296f* 154 (Sunds); (31) *464g* 2,206; (32) *74* 196; (33) *74* 200; (34) *74* 248; (35) *837* 15; 1938-39,136 (Tolk s.); (36) *464g* 6.2,476; (37) *160* 1906/23: 3334; (38) *74* 266.

VARSLER, ANDEN OVERTRO
Er det første, man ser i året, en rødbroget hugorm, en flyvende vibe, stående stork o.s.v., får man ikke sorg det år (1).
Det er et godt varsel, giver held, at møde en hugorm når man går ud for at forrette et ærinde, især hvis den er rødbroget (2). Men kommer en hugorm hen til indgangsdøren eller ind i huset skal nogen i det snart dø (3):
»Om eftermiddagen ... så han en stor hugorm ligge ved forgangsdøren. Han skyndte sig at få den væk, ellers var den vist gået indenfor. Henad aften kom husbestyrerinden hjem. Farbroderen gik imod hende og fortalte, at han havde slået en hugorm ihjel; den var helt oppe ved døren. Da de kom hjem kom der en til, den sigtede også mod gangdøren. De blev begge lidt sære til mode ved det. De vidste jo, at når en hugorm går til døren, skal der om kort tid dø en i huset, men når der kommer to, skal den sidste af ægtefællerne dø og huset om lidt stå uden mennesker. Dette kom her til at passe. Kristianes fader døde i det samme efterår. Huset blev solgt i marts, og en tid boede der slet ingen folk i det« (Avlum; 4).
Hvis en hugorm borer sig ind under staldens syld (grundsten) mister man et kreatur (5).
Det varsler tab at drømme om en orm, der bider (6), drømmer man, at man forfølges af en hugorm, vil onde mennesker gøre én fortræd (7); drøm om hugorme kan også varsle rigdom (8).

En lille pige møder i folkeeventyret »Prinsen i slangeham« den fortryllede prins i skikkelse af en hugorm. Tegning af Joakim Skovgaard i Axel Olrik: Danske Sagn og Æventyr, 1913-29.

Er hugormene ude at spadsere får vi regn (Himmerland; 9).
Døde hugorme må ikke bæres ind i huset, de bringer ulykke (Bornholm; 10).
En levende hugorm lagt i en krukke og gravet ned under stadet får nyfanget bisværm til at blive i det (11), anbringes hugormen i et stykke træ og lægges foran stadet flyver bierne ikke bort (1785; 12); graves en torsdag før solopgang dens tunge ned under flyvebrættet formerer bierne sig godt (13).
En bondekarl så en hugorm slås med en tudse, som blæste skarn på ormen. Han ragede tudsen bort med sin nøgne fod og fik tudsens skarn på den. Såret ville ikke læge, han gik med en dårlig fod i over et halvt år. Men en dag kom en hugorm trillende ind i gården og efterlod et blad af en ukendt urt lige ved gangdøren. Karlen lagde det på såret, som lægtes inden en måned. »Hugorme er ikke så tåbelige som de ser dumme ud til«. Når den forlader sit hul stopper den en told [prop] i det, og kan den ved tilbagekomsten ikke få tolden ud henter den et blad, som får den til at flyve ud. »Tager man dette blad står alle husdøre og gemmer åbne for én, for det kan være en hvilken som helst dør, den springer op så snart man holder bladet til lukkelsen, om den end var lukket med 16 dirkefri låse« (Vendsyssel; 14), sml. snog s. 332.
En karl i Broager ramte en stor hugorm med leen og sårede den slemt. Den udstødte en skingrende lyd, og straks svarede en anden slange med samme lyd ovre i Angel. Lidt efter så man den komme svømmende med et blad i munden. Folkene slog den ihjel, for havde den helbredt den anden hugorm med bladet ville den sikkert have hævnet sig på dem (15).

Støber man tælle omkring en helt tør hugorm og tænder den som et lys, vil hele værelset vrimle med hugorme, men de forsvinder så snart lyset slukkes (16).

LITTERATUR: (1) *464f* 3,132f; (2) *464* 7,1883, 282; *464f* 3.2,137; *160* 1906/23: 2421 (1910); (3) *160* 1930/5: 1737 (Vorde s., 1923); (4) *311* 30, 1936,103; (5) *160* 1906/23: 2482 (1919); (6) *464* 9,58; (7) *464* 4,1879,360 og 7,1883,284; (8) *436* 193 (VJyll.); (9) *534b* 136; (10) *785b* 120; (11) *867* 3,1886,302; (12) *464* 6,1882,358,363; (13) *761* 4,1872-73,161; (14) *286* 222f; (15) *564* 61; (16) *464* 9,1888,19.

ANDEN ANVENDELSE

En skolemester i Bjergby (Vendsyssel) gik ofte til mosen for at fange hugorme, som han trak på en snor og hængte indvendig på sin frakke. Når folk spurgte, hvad der daskede, svarede han, at det var små ål. Han kogte fedt af ormene til at gøre kunster med og spiste dem som ål (1).
»Slangetæmmeren« Per Nibe, der i 1830'erne levede i det østlige Vendsyssel, fangede hugorme og spiste dem stegte, de største og fedeste røgede han (2). Kræ Man i Gudum (Himmerland) skar hovedet, halen og navlestykket fra, tørrede resten i solen og sagde, at det smagte lige så godt som spegede ål (3).

Det var i Jylland almindeligt at lægge et hugormeskind eller en hugormeham i skuffer med uldent tøj og mellem kisteklæderne for at værne dem mod møl (4). Ved et høstgilde på Søderupholm kom man til at snakke om hugorme, og en mand sagde, at når der hang et hugormeskind i skabet gik der aldrig møl i tøjet – hvortil en anden i selskabet bemærkede: Det har du aldrig haft nødig, for du havde aldrig mere end det sæt tøj du brugte! (5).

Lige vægt hugorm og rugbrød brændes til et pulver, strøs det i køernes drikkevand dræber det de vandkalve, som forgifter kvæget (1640; 6) (s. 333).

Hugormens smukt brunstribede ham var i MJylland et yndet legetøj (7) og tjente som hyrdedrengenes piskesnert (8).

LITTERATUR: (1) *286* 196f; (2) *475* 10,1958,88;

I folkeeventyret »Den lille slange« kysser prinsessen slangen, som derefter forvandler sig til en skøn prins. Tegning af Niels Skovgaard i Axel Olrik: Danske Sagn og Æventyr, 1913-29.
Overfor: Vignet i Ingvor Bondesen: Æventyrets Dyreverden, 1887.

(3) *464g* 2,209; (4) *464f* 3.2,60f; *794* 8,1887,143; *464* 6,266 og 9,52; *436c* 62; *489* 15; *160* 1906/23: 1685; (5) *160* 1906/23: 2651 (1934); (6) *464f* 1.2, 117; *167* 1936,61; (7) *599* 30975 (Sunds s.); (8) *599* 19165 (Haderup s.).

SPÅDOM, EVENTYR

Sibylle spåede, at folk mod verdens ende går lige så spraglet klædt som hugorme (1).

Bondedreng finder i marken en hugorm liggende på sin trøje. Ormen siger, at han skal sætte sig på dens hale, og han bæres til tre slotte, hvor han skal gå ind og hilse fra Orm Karl Kongesøn. På opfordring skærer han hugormen i tre stykker og kaster dem i en bæk. Op af vandet stiger en prins, som var blevet forvandlet af en ond stedmoder (2). En konge vil se, hvor stor en lus kan blive. Den fedes nogle år til den ikke vokser mere, slagtes og skindet lægges frem på slottet. Den, som gætter, hvor skindet stammer fra, får prinsessen og det halve kongerige. Ingen gætter rigtigt. Da kommer en hugorm ind, ser skindet og udbryder: »Er du dér, du lusebælg!« Prinsessen må følge ormen gennem en skov, hvor den sover i hendes skød. Så siger den, at hun skal skære dens hoved af ved det tredje led fra nakkebenet og sætte det baglæns på igen. Hun adlyder, og ormen forvandles til en prins (3).

En brændehugger finder en hugorm siddende fastklemt i et træ. Den beder ham hjælpe sig, og manden siger »så gør du mig fortræd«. Nej, der vil ikke ske ham noget. Men straks ormen er fri farer den på manden for at stikke ham. »Du er et skarn«, siger manden, »som lønner godt med ondt«. »Ja«, svarer ormen, »men sådan er det her i verden, alle gode gerninger lønnes ilde«. Det benægter manden. Ormen slipper ham ikke mens de går gennem skoven. En gammel krikke spørges, hvordan gode gerninger lønnes. »De bliver ilde lønnet. Nu har jeg tjent min herre tro i tyve år, båret ham på min ryg, o.s.v., nu er jeg gammel og svag, må hver dag trække møllen og får kun føden«. »Dér hører du«, siger ormen, »og nu stikker jeg dig«. Så kommer Mikkel Ræv listende og ser at manden er i en slem knibe. De spørger også ham, og manden hvisker: »Sig, at de lønnes godt, så får du to fede gæs«. Ræven svarer sådan og bider ormen i nakken, så den falder på jorden. Inden den dør siger den: »Gode gerninger lønnes ilde. Jeg skånede mandens liv og får selv stjålet livet«. Manden lover at komme med gæssene. Derhjemme lægger hans kone to bidske hunde i en sæk. »Tak«, siger ræven, »så var det dog ingen løgn, at gode gerninger skal godt belønnes«. Men da han åbner sækken farer hundene ud og æder ham (4); sml. snog s. 335.

LITTERATUR: (1) *160* 1906/23: 1035; (2) *436b 1*, 50,55; (3) *794* 12,1889,120f; (4) *283f* 187-89.

ORDSPROG, TALEMÅDER

Va'r dig, der ligger en orm i græsset (at man ikke bliver overlistet) (Peder Syv 1682; 1).

Der er tolv mesterlige stykker i en hugorm (2); hugorme er tre til parret (3). Være så levende som en hugorm på en tallerken (4).

Huggenak blev brugt som spotord til mennesker og (oftest) livløse ting, f.eks. »sikken en huggenak!« om et uhensigtsmæssigt redskab (SFyn; 5). Hugorm = en snaps, dram (6).

LITTERATUR: (1) iflg. *561* 1,246; (2) *464f* 1,139; (3) *534b* 136; (4) *464c* 123; (5) *794* 8,107; (6) *659* 8,595; *76c* 96.

PROSA OG POESI

Af den gamle gravhvælvings sandgemte dyb lod det ene mutfjæsede, skællede hoved sig tungespil-